

Бібліограф С. І. Пономарьов (1828-1913)

«Я книгу паче хліба і солі присмляю...»

С. І. Пономарьов

У цьому році минає 175 років від дня народження і 90 років від дня смерті вченого – українського і російського бібліографа і літературознавця з європейським ім'ям, члена-кореспондента Російської Імператорської Академії наук, справжнього подвижника книги Степана Івановича Пономарьова. Його ім'я на тлі історії розвитку книгознавства посідає чільне місце серед імен трудівників книги другої половини XIX – початку XX ст.

Степан Іванович Пономарьов народився 3 серпня 1828 р. у місті Конотоп Чернігівської губернії. Дід його був родом з Тульської губернії, у другій половині XVIII ст. поїхав з Тульщини на Україну і оселився в Конотопі, одружившись тут з українкою. У Конотопі він перший почав торгувати залізом, за що був названий «Залізником». Це прізвище залишилось і за його синами – Іваном та Степаном (відомим бджолярем). Іван народився 1787 року і спочатку допомагав батькові, а потім і сам став торгувати на базарі сіллю, рибою, дьогтем та іншим так званім чорним крамом. Протягом 20 років (з 1809 по 1830) Іван Пономарьов працював на таких виборних посадах: гласним міста Конотоп (1809–1812), ратманом Конотопської головної ратуші (1812–1818), конотопським бургомістром (1818–1820), Конотопським міським головою (1820–1830). Мешканці Конотопа дуже цінували корисну працю І. Пономарьова і вручили йому «Похвального листа», в якому зазначалося, що І. Пономарьов «при справедливих і щирих вчинках та трудах робив пожертви, закладав за громаду до збору для сплати подушного свої власні гроші і не був ніколи в штрафах та пороках». Іван Пономарьов був одружений (вдруге) на Марії Порохонській, яка походила з українського шляхетського роду с. Ксьондзівки Кролевецького повіту. Від цього шлюбу і народився син Степан.

Початкову освіту він здобув у Конотопській церковнопарафіяльній школі. Вчився дуже добре, багато читав, а завдячуючи дзвінкому і чистому голосу йому до ручали виголошувати вітальні промови на різних шкільних урочистостях. Степан любив ходити до церкви, уважно слухав службу, читав і співав на криласі. Добре писав казання на похорони, а в школі – учнівські твори. Дуже рано полюбив ходити до театру і часто зі слізьми випрошував у матері 25 копійок на найдешевший квиток.

1 грудня 1840 р. помер батько, того ж року Степан

вступив до Конотопської повітової школи. Та вчився він тут недовго, бо на його здібності звернуло увагу шкільне начальство і порекомендувало матері будь-що віддати сина до Ніжинської гімназії. В одному з листів своєму дядькові дванадцятирічний Степан пише: «Повідомляю Вас, що я вже вмю читати і писати по латині і по-німецькому так само виучився...».

Закінчивши у 1846 р. зі срібною медаллю гімназію, юнак вступає на філософський факультет Київського університету св. Володимира, в 1852 р. блискуче складає останній іспит і «дістає звання дійсного студента історико-філологічного факультету», з правом отримати ступінь кандидата після написання дисертації. Під час навчання в університеті він починає з 1850 р. друкуватися в журналах «Москвитянин», «Киевские губернские ведомости». Приблизно з 1850 р. Степан почав писати вірші. У відомому альбомі «Стихотворения С. И. Пономарева» (Полтава, 1859) зібрані ліричні вірші, акровірші, експромти та поезії, присвячені різним подіям (усього 180 творів).

До літа 1853 р. він живе у Києві, шукаючи роботу, а потім їде до Москви, сподіваючись на допомогу відомого публіциста й історика М. Погодіна. Не заставши останнього у місті, Пономарьов прямує до Петербурга. А коли й там з роботою не поталанило, повертається до Москви. Нарешті влаштовується в 4-й реальній гімназії позаштатним доглядачем учнів. У Москві після ґрунтовно підготовленої праці з історії російської журналістики він отримує науковий ступінь.

С. Пономарьов прагнув працювати в Москві чи Петербурзі – хотів бути ближче до великих бібліотек, щоб вільний час присвячувати улюбленій справі. Але у 1855 р. через особисті обставини мусив виїхати з Москви. Тринадцять наступних років Степан Іванович прожив у Полтаві, викладаючи російську словесність у різних навчальних закладах: Полтавській гімназії, Полтавському кадетському корпусі. Ось як згадували Степана Івановича вихованці цього навчального закладу: «Вчителі у нас були добрі, були, звичайно, і кепські... Але один з них, а саме російської мови, Степан Іванович Пономарьов, був навіть на диво рідкісна людина... Він був для нас сонячним променем у суворій похмурій кадетській буденщині. За те – як же ми любили дорогого вчителя...».

Усе дозвілля С. Пономарьов присвячував дослідженню історії російської словесності та бібліографії. Його перша велика бібліографічна робота, надрукована у харківському журналі «Духовный вестник» за 1862 р., при-

вернула увагу Російської Академії наук. Це був показчик статей про Полтавщину (1773–1861) та про уродженців Полтавської губернії (1862).

Починаючи з 50-х років його ім'я все частіше з'являється на сторінках видань того часу. Свої праці він друкував у «Записках Императорской Академии наук», членом-кореспондентом якої був, «Киевских епархиальных ведомостях», «Полтавских епархиальных ведомостях», «Черниговских епархиальных известиях», «Отечественных записках», «Киевской старине», «Трудах Киевской Духовной академии», «Руководстве для сельских пастырей», «Киевлянине» та в багатьох інших тогочасних журналах і газетах. Він мав близько сорока псевдонімів, якими підписував свої статті та нариси: «Гр.», «Граф библио», «Київський студент», «Українець», «Залізник» «Один з народу», «Земляк», «Бывший Полтавец», «Книжник» тощо.

Усе життя, де б не мешкав С. Пономарьов, усі свої кошти він витрачав на придбання книжок для своєї бібліотеки, яка у 1863 р. складала 3000 томів. Після тяжкої хвороби 1867 р. він у кінці січня 1868 р. іде у відставку і переїздить до Києва, куди перевозить і власну книгозбірню, що нараховувала вже 5000 томів. Сергій Іванович був у добрих стосунках з видатним українським ученим, першим ректором Київського університету М. О. Максимовичем, брав участь у редагуванні тритомного видання його творів. У 1871–1872 рр. С. Пономарьов склав повну бібліографію творів М. Максимовича, опублікував низку матеріалів про його життя і діяльність.

Навесні 1872 р. С. І. Пономарьов назавжди повернувся до Конотопа, де оселився у будинку сестри. Перевіз сюди й свою багату бібліотеку. На всіх фотокартках ми бачимо С. Пономарьова в оточенні книжок. Його онука пригадувала, як дитиною приходила до діда у гості: «Просто зі сходів ми потрапляли у бібліотеку, в зовсім незвичний для мене світ, де й запах був якийсь особливий, де замість стін зусібіч височіли стелажі з книжками, де тишу порушувало лише биття годинника».

У 1872 р. здійснилася давня мрія Степана Івановича – він відвідав Афон та Палестину (1872–1874). З одного боку, це було йому потрібно для наукової роботи, а з іншого – щоб трохи оздоровитися в теплом кліматі. Результатом його перебування за кордоном стало капітальне бібліографічне видання «Иерусалим и Палестина в русской литературе, науке, живописи и переводах», опубліковане 1877 р. в «Записках Императорской Академии наук» та «Сборнике Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук». Враження від подорожі до Палестини відображені також і у його віршах, надрукованих у багатьох духовних збірниках, а пізніше (1879 р.) об'єднаних у збірці під назвою «По Святой Земле», що витримала чотири видання. Це 46 віршів, серед яких «Вифлием», «Ерусалим», «На берегу Галилейского моря», «В Гефсиманском саду», «В Юсофатовой долине» тощо. Сергій Бабанський у вірші «Ав-

тору книги «По Святой Земле» (Черниговские епархиальные известия, 1899, № 8) пише:

«...В ней ряд картин я нахожу,
Картин для сердца и для ока,
Как будто с Вами я хожу
По всем Святым местам Востока».

Редактор «Черниговских епархиальных известий» І. Лебедєв (1899, № 8) про книгу «По Святой Земле» писав: «можно рекомендовать эту книжку и для чтения дома, – она доставит удовольствие, но особенно можно рекомендовать ее отправляющимся в Палестину, – в качестве, так сказать, руководителя мыслей и чувств, которыми естественно жить в Палестине паломнику».

Перебуваючи у Єрусалимі, він обходить пішки усі святі місця. За час перебування на Афоні та у Єрусалимі С. Пономарьов складає каталоги бібліотеки монастиря св. Пантелеймона на Афоні, консульської бібліотеки і бібліотеки Духовної Місії у Єрусалимі.

У 1876–1877 рр. Ніжинський історико-філологічний інститут відряджає С. Пономарьова до Москви прийняти бібліотеку професора Московського університету, академіка С. Шевирьова, яку він і привіз до Ніжина. Тут Степан Іванович розбирає її і складає каталог.

У третьому і четвертому числах журналу «Отечественные записки» за 1878 рік С. Пономарьов опублікував статтю «Копеечная свечка в память о Некрасове», у якій виклав, зокрема, і докладно розроблену програму видання майбутнього повного зібрання творів поета. А відтак – у кожному томі повного зібрання творів М. О. Некрасова у 15 томах, що виходив у видавництві «Наука», зазначений С. Пономарьов – упорядник першого посмертного зібрання поетових творів (1878 р.).

Ось що писав про С. Пономарьова один з дослідників його життя і діяльності: «Основна риса бібліографічних праць Степана Івановича – надзвичайна точність і докладність поданих у них відомостей. Тонка ерудиція, величезний досвід, багатющі знання навіть найдрібніших літературно-історичних фактів – проходять червоною ниткою через усю його літературно-наукову спадщину. Вроджена виняткова пам'ять і уважність його до книги – цілком заміняли йому столичні книгосховища і давали змогу, користуючись тільки однією власною бібліотекою, сидючи в глухій провінції, з успіхом працювати на ниві бібліографії і робити те, що, може, для інших було б під силу лише в великих бібліотечних центрах... Часто-густо до нього, скромного провінційного трудівника, але з іменем найавторитетнішого ерудита-бібліографа, зверталися по всіляку бібліографічну інформацію з великих бібліотечних центрів, де можливості були ширші, ніж у Конотопі...».

Працьовитість С. Пономарьова виходила часом за межі фізичної можливості: «Я пишу до Вас, – читаємо ми в одному з його листів до М. Тихомирова, – далеко за північ. Очі заплющуються, а пера не хочеться кинути...». Його надзвичайна працьовитість, пунктуальність і бібліо-

графічні знання викликали у сучасників здивування. «Я не розумію, – писав до нього П. В'яземський, – чому Ви, з вашою працьовитістю, здібностями і бібліографічними знаннями не влаштуєтесь коло якого-небудь журналу, щоб заробляти собі на хліб...». М. Гербель, опрацювавши в Публічній бібліотеці для свого видання бібліографії Ф. Шіллера 12 000 томів, вважав своє видання диву гідним. І все ж С. Пономарьов зробив до нього низку поправок, користуючись своєю конотопською бібліотекою.

І не в одних тільки літературно-бібліографічних справах звертались до нього. Працюючи над історією України, М. Костомаров писав С. Пономарьову: «Я давно уже працюю над історією України, але не був в Батурині, про вагу котрого з історичного погляду говорити перед Вами вважаю більш чим за зайве. Мені дуже добре відомо, що власне яких-будь цільних матеріалів, як писаних, так і речових, знайти там не можна, проте вважаю за злочин не побувати там і не подивитись на колишню столицю трьох гетьманів. Мені справедливо рахали шукати знайомства з місцевими жителями або сусідами, котрі могли б подати мені освічену допомогу, і рекомендували перш за все Вас, Шановний Добродію Степане Івановичу...». Ми не згадуємо тут про ті величезні послуги, що їх робив С. Пономарьов своїми друкованими бібліографічними матеріалами дослідникам, критикам, біографам, рецензентам, історикам літератури, письменникам у їхній праці. Скількох редакторів і видавців він звільнив своїми дослідженнями від тяжких, довгих, марудних розшуків. Труд справді дива гідний, що межує з подвигом, а надто беручи до уваги, що робила його одна людина місцевими засобами і особистою силою!

У 1902 р. зовсім несподівано для Степана Івановича було відзначено півстоліття його наукової та літературної діяльності. Насправді це сталося ще в 1900 році, але бібліограф «приховав» тоді дату не тільки від громадськості, а й від близьких, знайомих. Повідомлення про ювілей помістили петербурзькі та київські газети і журнали. На адресу бібліографа надійшли десятки телеграм, серед них були вітання від Київського університету, від академіка-мовознавця О. О. Шахматова, професора Я. К. Грота (Санкт-Петербург).

У «Черниговских епархиальных известиях» (1902, № 21) у редакційній статті «Литературное пятидесятилетие» було зазначено, що «2 октября Русское образованное общество отпраздновало 50-летие учебно-литературной деятельности нашего земляка, в свое время выдающегося педагога, известного библиографа, почетного члена Императорского Православного Палестинского Общества, Степана Ивановича Пономарева...». Тут же було наведено великий перелік праць бібліографа, які стосуються духовної літератури.

50-літньому ювілею Київської Духовної академії, що відзначався 28 вересня 1869 р., С. Пономарьов присвятив працю «В память Юбилея Киевской Духовной Академии» (Киевские епархиальные ведомости, 1870, № 5–

8, і окреме видання обсягом 447 стор.). У передмові він, зокрема, зазначив: «...многие с живым любопытством встретят книгу о юбилее, книгу, которую так долго ждали не только воспитанники академии, но и все принимавшие в нем участие». На честь цієї події він написав також вірш:

«Но как растроганный душою
Привет нам радостный сказать
Тебе, Великая судьбою
О академия, о мать!
Ты – храм от Бога преизбранный
Ты у подножия холма,
Где стал Апостол Первозванный
С крестом, светильником ума!».

У 1878 р. Степан Іванович видав збірку віршів «Киев в русской поэзии», у передмові до якої написав: «настоящим сборником издатель желал представить киевлянам альбом, в разное время в котором русские поэты записали свои впечатления от Киева и Днепра». До збірки увійшли 9 віршів: «Перед Лаврским акафисом в среду», «Накануне Успеньева дня», «При входе в Софиевский Собор», «В Софиевском Соборе», «На хорах Софийского Собора», «Михайловский монастырь», «Андреевская церковь», «В Братском монастыре», «Перед Нерушимой стеной». Ця книга є у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У 1880 р. Степан Іванович уклав і відредагував збірку «Москва в родной поэзии» (видавництво А. Суворіна, Санкт-Петербург). Велика заслуга бібліографа полягає і в тому, що він після смерті знаменитого російського поета В. Жуковського за його рукописом видав твір «Странствующий жид». Як зазначив з цього приводу Я. К. Грот, «кропотливым трудом самоотверженного труженика русской литературе сохранено ценное творение родного гения, которое, может, не скоро увидело бы свет, если бы не попало в любящие и трудолюбивые руки почитателя певцов родной страны».

З перших днів виходу в світ журналу «Киевская старина» С. Пономарьов стає його постійним дописувачем, публікуючи в ньому свої творчі доробки. Відзначимо серед них бібліографічні дослідження та інші праці, що стосуються України: «Киевская поэзия за 50 лет назад» (1881, XII) «Альбом М. А. Максимовича» (1882, I), «Рукописи Румянцевского Музея по истории г. Киева» (1882, IV), «Пасхальная вирша, говоренная черноморцами кн. Потемкину в 1786–87 гг.» (там само), «Письмо Гоголя к В. И. Тарнавскому» (1884, II), «Письма М. А. Максимовича к Т. Г. Шевченку» (1884, IV), «Нежинский журнал Н. В. Гоголя» (1884, V). В інших виданнях це такі публікації: «Памятник М. А. Максимовичу» – про останні дні його життя, портрети, бібліотека, листування (Киев, 1875, 108), «Исторические заметки о Киевских контрактах» (Современник, 1871, V), «Подлинники писем Гоголя к Максимовичу» (Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук, 1877, III), «Материалы для биографии митр. Ев-

генія (Е. Болховитинова)» (Труды Киевской Духовной Академии, 1867, VIII) та інші.

У 1880–1881 рр. С. Пономарьов брав участь в укладанні каталогу Київської Публічної бібліотеки. На прохання проф. І. Г. Малішевського він склав проект інструкції для бібліотекаря Київської Духовної академії.

Багаторічні біографічні пошуки дали змогу вченому підготувати і опублікувати багато праць про видатних письменників і вчених, зокрема, літературно-бібліографічні нариси, присвячені Пушкіну, Некрасову, Ломоносову, Крилову, Міцкевичу, Гоголю, Грибосдову, Писарєву, Максимовичу, Карамзину, Лазаревському. За підписом «Тарасій Звонков» С. Пономарьов надрукував у журналі «Новое время» велику літературно-бібліографічну розвідку про «Кобзар» Т. Шевченка. Він розшукав і опублікував вісім листів Т. Шевченка до різних осіб (Киевская старина, 1883, № 2).

Упродовж 20 років (з 1889 до 1910) С. Пономарьов пише здебільшого на релігійні теми, друкує вірші, для яких характерна глибина і ліричність. Написана ним у 1902 р. «Летопись Успенской церкви в Конотопе» з епіграфом «Благословен Господь Бог, дарующий храм Свой человекам» охоплює період з 1871 р. (Черниговские епархиальные известия, 1902, № 2–20).

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігаються листи Степана Івановича до Ф. А. Тернавського (історик-візантолог), А. С. Шашкевича (історик, гол. редактор «Киевской старины»), Ф. Г. Лебединцева (український церковний і громадський діяч, гол. редактор «Киевской старины»), М. Петрова (проф. словесності Київської Духовної академії), В. П. Науменка (письменник) тощо. Єдиний життєпис бібліографа (точніше, матеріали для біобібліографії) знаходимо у виданих на початку ХХ ст. «Письмах... к библиографу С. И. Пономареву» (М., 1915). Ця книга, яку уклав родич бібліографа Л. І. Радченко (він підготував і матеріали для життєпису), містить листи добре відомих сучасників С. І. Пономарьова: М. І. Костомарова, кн. П. В'яземського, П. Єфремова, І. С. Аксакова, М. В. Гербея, М. О. Максимовича та багатьох інших.

Упродовж свого життя С. Пономарьов написав, відредагував та видав понад 700 праць. У виданому в 1913 р. Академією наук під редакцією акад. К. Я. Грота «Хронологическом списке сочинений, изданий, переводов С. И. Пономарева, составленный им самим», їх налічувалось 680! У 1867–1870 рр. лише у «Киевских епархиальных ведомостях» він помістив чимало не підписаних ним статей і повідомлень. Окрім того, він у різні часи вносив значні поправки до «Словника професорів Університету св. Володимира» проф. В. С. Іконникова та допомагав укладати список всіх студентів за 50 років існування Університету тощо.

Під кінець життя бібліотека С. Пономарьова налічувала приблизно 15 000 примірників. У газеті «Рада» (1912, № 105) повідомлялось: «Бібліотека, старанно

зібрана С. Пономарьовим протягом 70 років, складається з книг, газет та журналів, які тільки виходили упродовж ХІХ віку і почасті кінця ХІХ: перші видання творів Белінського, Пушкіна, Гоголя, Котляревського, Квітки, Шевченка, М. Вовчка... Кожна дрібна статейка, невеличка замітка, що не ввійшла з тієї чи іншої причини в повне зібрання творів автора, але була надрукована в якому-небудь часопису, є в цій бібліотеці. Всі числа газет, що виходили в Росії в минулому столітті, переплетені по річникам в товсті оправи, одного, наприклад, «Нового времени» є в бібліотеці понад 40 величезних томів (всі числа від № 1 до № 1000). У бібліотеці є багато книжок рукописних, що тепер вважаються за бібліографічні раритети».

Приміром, відомий російський бібліограф П. О. Єфремов, після відвідин свого конотопського колеги, згодом писав, що «це був типовий бібліограф, краще сказати – книголюб, що як почав власну літературну діяльність з бібліографічних уваг, які впливали з його любові до книги, так ними й скінчив, і кінчаючи, мав рацію на схилі довгого віку свого сказати: «Я книгу паче хліба і солі приємлю...».

Проте, ще за життя С. Пономарьов після довгих вагань та переживань розлуки з бібліотекою вирішує пожертвувати її Конотопському земству, перевозячи її власноручно на санчатах до приміщення земства. Про це газета «Рада» (1912, № 105) писала: «Кілька років тому відомий бібліограф і член багатьох наукових товариств, у тому числі Російської Академії Наук – С. І. Пономарьов подарував Конотопському земству дуже цінну як за змістом, так і за розміром кількадесятитисячну бібліотеку, аби земство, долучивши її до своєї громадської книгозбірні, повело справу її далі в такому напрямку, щоб подарованими ним книжками міг користуватись кожен, хто мав на те бажання, а не якесь обмежене коло читачів». Та, на жаль, подальша доля бібліотеки була сумною. Ще за життя С. Пономарьова частину книг земство передало до земської чоловічої гімназії, частину – до жіночої, дещо – до в'язниці. Решту бібліотеки було звалено в сараї земства, звідки вона потроху розкрадалася і розпродувалася. Великі томи часописів «Телескоп», «Вестник Европы», «Молва», «Сын Отечества» та інші, перші видання «Енеїди» І. Котляревського, твори Г. Квітки-Основ'яненка, «Гайдамаків» Т. Шевченка, «метелики» М. Вовчка, П. Куліша ціною у 2 або 3 копійки сріблом відбирались і складались на «лом». Серед багатьох раритетів загинув, імовірно, і той примірник «Кобзаря» видання 1840 року, де було рукою поета написано «На забудь Штернбергові:

Пойдеш далеко,
Побачиш багато,
Задивишся, зажуришся –
Згадай мене, брате!

Тарас Шевченко».

Сьогодні у фондах Конотопського краєзнавчого музею зберігаються 650 книг та журналів зі штампом «По-

жертвована Пономарьовим Земству» (з листа Конотопської міської ради від 06. 03. 2003 р.), а загалом він заповів їй 3627 Конотопській публічній бібліотеці – в надії, що вона «влаштує домок особливий для всієї бібліотеки» (з листа письменнику В. П. Науменку від 17. 11. 1909 р.).

У Конотопі Степан Іванович прожив до кінця свого життя. Незважаючи на слабнучий зір і згасаючу пам'ять, він залишався бадьорим для своїх 82 років, і нерідко можна було бачити, як він ішов до церкви, на пошту або на прогулянку. 31 жовтня 1913 р. о п'ятій годині ранку на 86-му році життя С. І. Пономарьов у земській лікарні скінчив свої дні.

1 листопада 1913 р. його було поховано на цвинтарі парафіяльної Успенської церкви Конотопа. У некролозі газети «Киевская мысль» (1913, № 309), зокрема, повідомлялося, що «на гроб возложено много венков, в т. ч. от Конотопского Земства: "Щедрому жертвователю"».

Могилу С. І. Пономарьова було знищено у 30-х роках ХХ ст. під час руйнування самої церкви Успенія Пресвятої Богородиці – окраси Конотопа.

Як повідомила Конотопська міська рада, 3 серпня 2003 року буде відкрито пам'ятний знак Степану Івановичу Пономарьову, проведено конференцію «Золоті імена Конотопа».

Ім'я Степана Івановича Пономарьова – українсько-го та російського філолога, бібліографа, поета і літературознавця з європейським ім'ям, члена-кореспондента Російської Імператорської Академії наук, члена товариства Нестора Літописця, почесного члена Імператорського Православного Палестинського Товариства заслуговує на повагу та пам'ять прийдешніх поколінь.

*Жанна ІВАНОВА
Віктор ІВАНОВ
Валерій АВДЄЄНКО*

Пам'яті ВАЛЕРІЯ ДМИТРОВИЧА ЗАГОРУЛЬКА (1946-2003)

26 липня 2003 р. на 58-му році життя після тяжкої хвороби помер директор Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського, заслужений працівник культури України Загорулько Валерій Дмитрович.

Валерій Дмитрович народився 10 лютого 1946 р. у Полтаві, в сім'ї робітників. Після закінчення школи він навчався в Полтавському державному педагогічному інституті ім. В. Г. Короленка, а пізніше – Харківському державному інституті культури за спеціальністю бібліотекознавство.

Все своє життя Валерій Дмитрович пов'язав з єдиною бібліотекою. Прийшовши в 1965 р. до Полтавської обласної бібліотеки на посаду бібліотекаря, в подальшому він обіймав посади старшого бібліотекаря, старшого методиста, завідувача науково-методичного відділу, заступника директора з наукової роботи. 24 роки (з 1979 р. і до останнього свого дня) В. Д. Загорулько був директором Бібліотеки.

Він постійно опікувався не лише розвитком бібліотек Полтавщини, а й розв'язанням кардинальних проблем бібліотечної справи в Україні, створенням бібліотечного законодавства. Валерій Дмитрович брав участь у розробці «Основ законодавства про культуру», Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», очолював редакційну комісію Першого Всеукраїнського конгресу бібліотечних працівників. Ним розроблена і реалізована концепція координованого комплектування фондів найбільших бібліотек Полтави, що увійшла до

підручника «Бібліотечні фонди» для вищих навчальних закладів.

Справою життя Валерія Дмитровича стало створення бібліотеки нового типу. Він брав безпосередню участь у проектуванні та будівництві нового приміщення Полтавської обласної бібліотеки, забезпечив її сучасним обладнанням, новітніми засобами копіювання та реставрації, оперативного зв'язку. Під його керівництвом готувався проект «Інтернет для читачів публічних бібліотек», який здобув грант Посольства США в Україні, а також створено одну з найбільших у країні бібліотечних баз даних.

Свою професійну діяльність він завжди поєднував з громадською роботою, серед його численних громадських обов'язків була і посада Голови обласної організації Конгресу української інтелігенції. Валерій Дмитрович гідно представляв бібліотечну справу України в Америці, Канаді і Болгарії.

Валерій Дмитрович Загорулько користувався заслуженим авторитетом серед бібліотечної спільноти за високий професіоналізм і компетентність, організаторський талант, людяність. Для усіх, хто його знав, Валерій Дмитрович залишиться в пам'яті як чуйна, чесна, порядна і надзвичайно скромна людина.

*Асоціація бібліотек України
Інформаційно-бібліотечна рада НАН України
Колектив Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського*